

Fald i det sorte arbejde under krisen

Sort arbejde fylder i dag mindre, end det gjorde i 2008, hvor den økonomiske krise satte ind.

Det viser en analyse lavet på baggrund af interview med 1.920 repræsentativt udvalgte borgere, der i årene 2009-2012 er blevet spurgt om eventuelle sorte aktiviteter i løbet af året.

De har både svaret på, *om* de har arbejdet sort og *hvor meget*. Konklusionen er, at de sorte aktiviteter udgør en mindre del af den samlede økonomi i forhold til tidligere. Den sorte økonomi i 2012 fyldte 2,2 pct. i forhold til BNP, hvilket svarede til en markedsværdi på 40 mia. kr. Dette er et fald i forhold til de 2,8 pct., den blev målt til i 2008, som omregnet til markedsværdi dengang svarede til 48 mia. kr.

Den mest sandsynlige forklaring på, at det sorte arbejde er faldet, er, at danskerne er blevet mere tilbageholdende med at sætte aktiviteter i gang, hvad enten de er sorte eller hvide. Det vurderer forskningschef Torben Tranæs fra Rockwool Fondens Forskningsenhed: "Når der er krise, så stiger ledigheden, og flere vil have tid til, og måske også ønske om, at kompensere for en nedgang i hvid indkomst ved at udføre sort arbejde. Men det er altså ikke sket. Efterspørgslen har tilsyneladende ikke været der," siger Torben Tranæs.

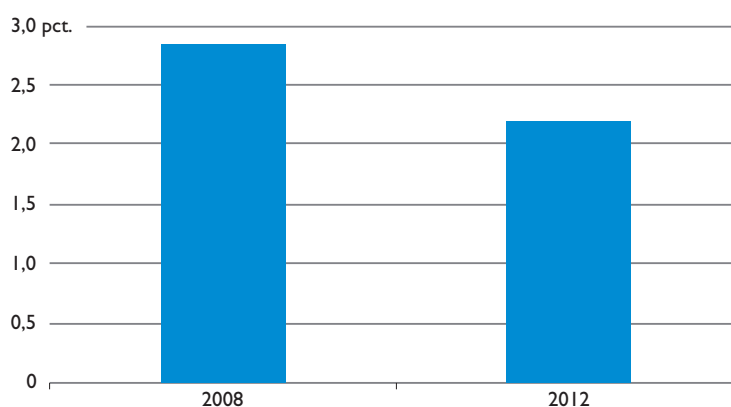
Denne forklaring underbygges af det faktum, at den sorte timeløn gennem perioden har været faldende.

Den svigtende efterspørgsel har ramt den sorte økonomi hårdere end den hvide, hvilket kan skyldes, at efterspørgslen efter de ydelser, som typisk købes sort, er meget indkomstafhængig.

Lavere skat og nye fradrag kan ikke forklare faldet

Rent politisk har der i perioden især været to tiltag, som kunne formodes at reducere det sorte arbejde. Dels en topskattelettelse via den såkaldte forårspakke 2.0 fra 2010, dels boligjobordningen fra 2011, som gav

Sort arbejde målt i forhold til BNP

Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed og Danmarks Statistiks Arbejdskraftundersøgelse (AKU). Tal for 2008 stammer fra bogen *Danskerne og det sorte arbejde* (2010) og omfatter dataindsamling fra efteråret 2008 og foråret 2009.

Mens sort arbejde udgjorde 2,8 pct. af BNP, da krisen brød ud i 2008, er det siden faldet til 2,3 pct. i 2011 og videre til 2,2 pct. i 2012. Nye regler om digital betaling fra juli 2012 kan højst forklare en beskedent del af faldet.

fradrag for løn til istandsættelse og vedligeholdelse af boligen.

"Vi har analyseret, om faldet i det sorte arbejde kan tilskrives disse tiltag. Den korte version af svaret er nej," siger professor Søren Leth-Petersen fra Økonomisk Institut, Københavns Universitet – og deltager i forskningsenhedens projekt om sort arbejde. Analyserne af politikændringernes effekt på omfanget af sort arbejde beskrives andetsteds i dette nyhedsbrev.

Denne nye analyse af sort arbejde i Danmark er den seneste i en lang række, som Rockwool Fondens Forskningsenhed har gennemført fra 1996 og frem. På baggrund af data fra alle årene er det – for første gang nogensinde – blevet analyseret, hvordan den sorte indkomst påvirker forskellige menneskers livsindkomst. Det viser sig, at faglærte og ufaglærte mænd i løbet af livet kan forvente at tjene tre gange mere på sort arbejde end andre – men at denne indkomst kun i begrænset grad påvirker den samlede livsindkomst for den gennemsnitlige person, der arbejder sort.

Indhold

Omfanget af sort arbejde er mindsket under krisen

Det sorte arbejde fylder i dag mindre i den samlede økonomi
i forhold til umiddelbart før krisen side 3

Skattelettelserne i 2010 har ikke påvirket det sorte arbejde

Skattelettelserne i 2010 har tilsyneladende ikke påvirket danskernes lyst
til at arbejde sort side 4

Boligjobordningen fra 2011 gav heller ingen tydelig effekt på omfanget af sort arbejde

Ordningen med et skattefradrag for forskellige typer af arbejde på boligen og
i hjemmet har ikke haft en synlig effekt på omfanget af sort arbejde side 6

Krise eller ej – de samme arbejder sort

Det er i særlig grad unge og yngre mænd, der arbejdede sort, både i 2012 og
før krisen brød ud. Kun mænd med en lang videregående uddannelse var
mærkbart mindre aktive end andre mænd side 8

Højere sorte livsindkomster til faglærte og ufaglærte mænd

For hver en krone, en mand med en lang videregående uddannelse tjener sort,
tjener de ufaglærte og de faglærte det tredobbelte side 10

Den sorte timeløn er faldet under krisen

Det er ikke kun i den hvide økonomi, at krisen har sat sine spor. Også på det
sorte arbejdsmarked har den økonomiske afmatning tilsyneladende haft effekt
i form af et vigende lønniveau side 12

Fakta om boligjobordningen side 14

Udvalgt litteratur om sort arbejde 2010-14 side 15

Ny dansk forskning i sammenhængen mellem skatter og arbejdsudbud

I de senere år er der kommet flere vægtige danske analyser af sammenhængen
mellem beskatningen og befolkningens arbejdsudbud side 16

Undersøgelsens publicering:

Peer Ebbesen Skov. *Danskernes sorte arbejde under krisen 2009-2012*. Odense:
Syddansk Universitetsforlag.

Peer Ebbesen Skov. *Danskernes sorte livsindkomst*. Odense: Syddansk Universi-
tetsforlag.

Søren Leth-Petersen og Peer Ebbesen Skov. *Does the marginal tax rate affect ac-
tivity in the informal sector?* Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Omfanget af sort arbejde er mindsket under krisen

Det sorte arbejde fylder i dag mindre i den samlede økonomi i forhold til for bare få år siden.

Mens de sorte aktiviteter ved seneste måling i 2012 udgjorde 2,2 pct. af BNP, så udgjorde de 2,8 pct. af BNP i 2008, som var året, hvor den økonomiske krise brød ud.

Det viser en analyse, som Rockwool Fondens Forskningsenhed har gennemført på basis af interview med 1.920 repræsentativt udvalgte borgere, der i hvert af årene 2009-2012 har svaret på, i hvilket omfang de har arbejdet sort. Værdien af det sorte arbejde sættes i forhold til samfundets samlede produktion, BNP, ved at sammenligne de udførte timer på det formelle arbejdsmarked med de udførte timer på det sorte arbejdsmarked. Hvor oplysningerne om de udførte timer på det sorte arbejdsmarked bygger på interviewbesvarelsenerne.

Og analysen viser altså, at omfanget af det sorte arbejde er blevet mindre i forhold til den samlede økonomi. At det sorte arbejde under en krise udviser vigende tendens, er ikke selvindlysende. På den ene side falder samfundets efterspørgsel efter varer og tjenester, hvilket må formodes at føre til mindre efterspørgsel efter sort arbejde. På den anden side må udbuddet formodes at stige, idet flere vil opleve en nedgang i deres formelle indtægt under en krise og måske ønske at kompensere herfor gennem sort arbejde.

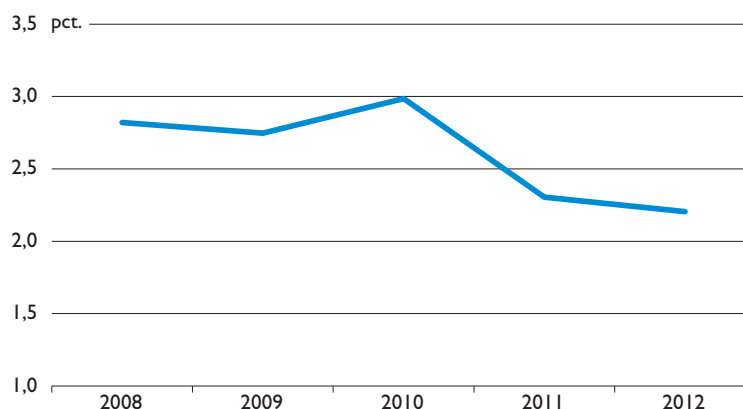
Færre timer og faldende deltagelse

Et fald i det sorte arbejde kan skyldes to forhold. Enten at færre arbejder sort, eller at de, der arbejder sort, gør det i mindre omfang end tidligere. Eller de to ting i kombination.

Analysen viser, at andelen af de 18-66-årige, der har arbejdet sort, har været svagt faldende over perioden. Således har 26 pct. i 2008 og 22 pct. i 2012 udført sort arbejde.

Samtidig er den typiske sorte arbejdsuge også blevet kortere. Den gennemsnitlige arbejdsuge for dem, der arbejder sort, er faldet fra 3 timer i 2008 til 2 timer og 30 minutter i 2012. Afmatningen på

Sort arbejde i forhold til BNP, 2008-2012

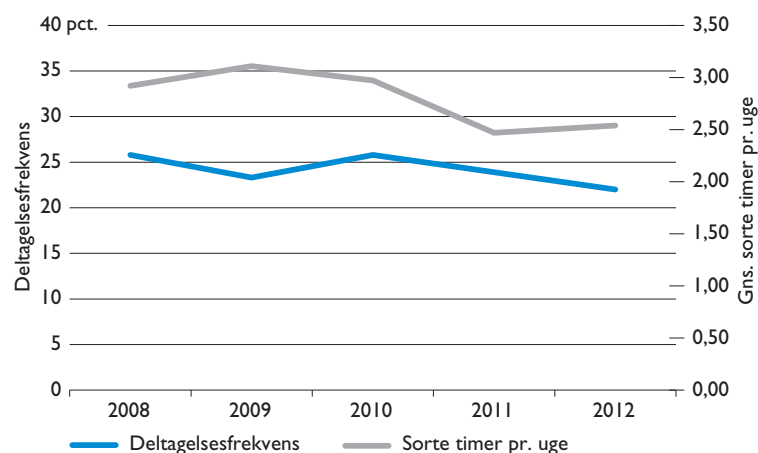
Kilde: Rockwool Fondens Forskningsenhed og Danmarks Statistiks Arbejdskraftundersøgelse (AKU). Tal for 2008 stammer fra bogen *Danskerne og det sorte arbejde* (2010) og omfatter dataindsamling fra efteråret 2008 og foråret 2009.

Omfanget af sort arbejde er faldet gennem krisen, men først steg det, og siden faldt det.

det sorte arbejdsmarked kan altså spores både i en faldende deltagelsesfrekvens og i en kortere sort arbejdsuge.

Perioden fra 2008 til 2012 indeholdt også en faldende beskæftigelsesfrekvens og en kortere arbejdsuge på det formelle

Så mange arbejder sort, og så mange timer pr. uge bruger de på det

Note: Tal baseret på analyser blandt de 18-66-årige.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED.

Både den sorte arbejdsuge og den sorte deltagelsesfrekvens er faldet gennem krisen.

arbejdsmarked. Men mens beskæftigelsesfrekvensen på det hvide arbejdsmarked faldt fra 76 pct. i 2008 til 73 pct. i 2012, svarende til en nedgang på 4 procent, faldt deltagelsen på det sorte arbejdsmarked fra 26 pct. i 2008 til 22 pct. i 2012, dvs. ca. 16 pct. Dette indbyrdes forhold mellem det sorte og det formelle arbejdsmarked er indeholdt i figur 2, som

viser, at afmatningen på det formelle arbejdsmarked var relativt mindre end på det sorte arbejdsmarked.

Det sorte arbejde sat i forhold til BNP er et udtryk for, hvor store værdier – målt som andel af den samlede produktion i samfundet – forbrugerne erhverver sig via sort arbejde. I 2012 var det 2,2 pct. i forhold til BNP eller 40 mia. kr.

Skattelettelserne i 2010 har ikke påvirket det sorte arbejde

Skattelettelsen i 2010 var uden betydning for danskernes lyst til at arbejde sort. Lettelsen hævede lønnen efter skat ved almindeligt hvidt arbejde for en del mennesker, hvorfor man kunne formode, at de ville arbejde mindre sort. Men skattelettelsen reducerede ikke deres sorte arbejde.

Det viser en analyse, som Rockwool Fondens Forskningsenhed har lavet om sort arbejde i perioden 2009-2012.

Omdrejningspunktet i analysen er den såkaldte forårspakke 2.0, som blandt andet sænkede marginalskatten fra 63 til 56 pct. For topskatteydere blev skatten på den sidst tjente krone altså lettet.

Samtidig blev topskattegrænsen hævet fra 377.000 kr. i 2009 til 424.000 kr. i 2010. Dermed slap en række tidligere top-

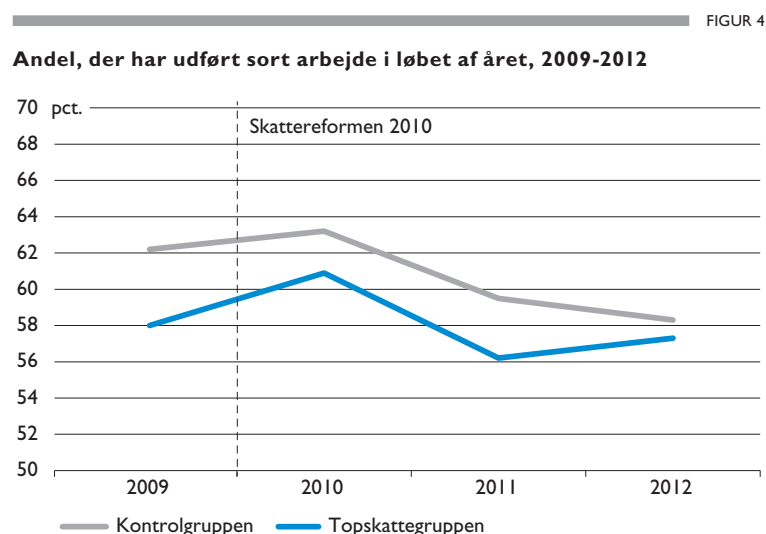
skatteydere helt for at betale topskat. For denne gruppe skatteydere faldt marginalskatten, dvs. skatten af den sidst tjente kr., fra 63 pct. i 2009 til 41 pct. i 2010.

I alt 1.883 unge mænd er blevet interviewet og hvert år blevet spurgt til eventuelle sorte aktiviteter. Alle er håndværksuddannede, og de har en indkomst omkring topskattegrænsen.

Analysen deler deltagerne op i to grupper baseret på deres indkomst i 2009. Den ene gruppe, topskattegruppen, havde en indkomst i 2009 over topskattegrænsen – hvorfor de fik skattelettelsen. Den anden gruppe, kontrolgruppen, tjente ikke nok til at betale topskat i 2009. Forårspakken 2.0 betød kun lidt for kontrolgruppens marginalskat, som var 42 pct. før reformen og 41 pct. efter.

Som det fremgår af figur 4, har den lavere marginalskat for topskattegruppen ikke ført til en mindre sort aktivitet målt på deltagelsesfrekvensen. Snarere tværtimod. Med nogle udsving fra år til år er topskattegruppen endt på stort set den samme deltagelsesfrekvens i 2012 som i 2009, dvs. lige omkring 58 pct. I begge år var seks ud af ti i topskattegruppen aktive på det sorte arbejdsmarked.

Målt i forhold til kontrolgruppen dokumenterer figuren tilsvarende den udeblevne effekt. Kontrolgruppen havde en deltagelsesfrekvens i 2009, der lå fire procentpoint over topskattegruppens. Kontrolgruppen var altså en anelse mere aktiv med sort arbejde målt på deltagelse end topskattegruppen i 2009. Skulle der være en særlig effekt af skattereformen fra 2010 på topskattegruppens adfærd, ville denne effekt vise sig ved, at dette gab blev udvidet og ikke indsnævret, som det er sket. Selv om der er en vis usikkerhed om de eksakte bevægelser pga. størrelsen af de

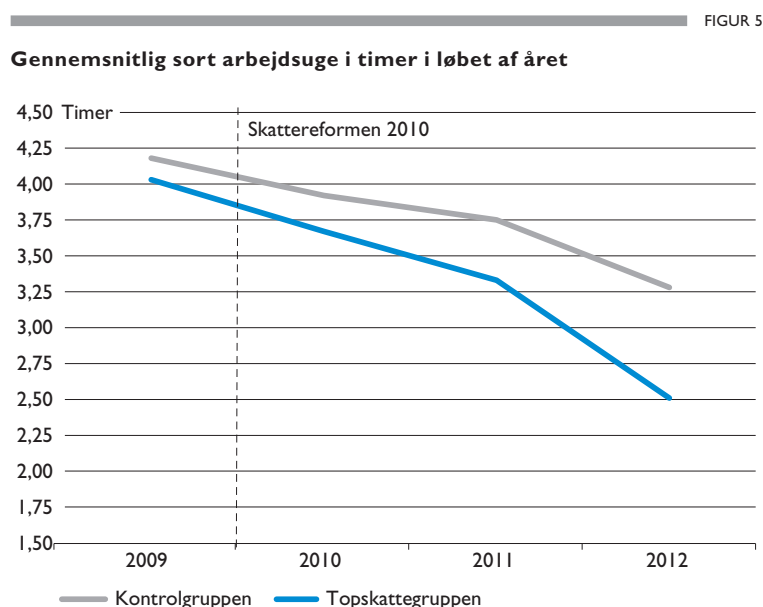
Note: Data baseret på en stikprøve bestående af 1.883 håndværksuddannede unge mænd med en indkomst omkring topskattegrænsen i 2009.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Den gruppe af håndværkere, der fik lavere marginalskat i 2010, har ikke reageret med en lavere deltagelse på det sorte arbejdsmarked.

to grupper, kan udviklingen dog med statistisk sikkerhed tolkes i den retning, at gabet mellem de to niveauer under alle omstændigheder ikke er blevet uddybet.

Mens andelen, der arbejdede sort i top-skattegruppen altså var nogenlunde konstant, så blev den gennemsnitlige arbejds-uge kortere fra 2009 til 2012. Men det gæl-der både for topskatte- og kontrolgruppen. Og når arbejdsugen falder for både dem, der fik en skattelettelse, og dem der ikke gjorde, så er det ikke nærliggende at pege på den faldende marginals-kat som årsag. Faldet fra 2011 til 2012 er relativt en anelse større for topskattegruppen end for kontrolgruppen, men forskellen er ikke statistisk sikker.

Note: Data baseret på en stikprøve bestående af 1.883 håndværksuddannede unge mænd med en indkomst omkring topskattegrænsen i 2009.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Den gennemsnitlige sorte arbejdsuge blev kortere fra 2009 til 2012 – men det gjaldt begge grupper.

Manglende kendskab til egne skatteforhold og skattereformens betydning

Hvis en skattelettelse i sig selv skal føre til mindre sort arbejde, så er det en central forudsætning, at skattelettelsen bliver forstået. Altså at skatteyderne rent faktisk ved, at de fremover skal betale mindre i skat, hvis de tjener en ekstra hvid 1.000 kr.-seddel.

Undersøgelsen her viser både, at skatteyderne ikke har noget godt kendskab til deres marginals-kat, de undervurderer den, og at de ikke har været klar over, hvad skattereformen betød for deres marginals-kat.

For topskatteyderne blev marginals-katten sat ned fra 63 pct. i 2009 til 56 pct. i årene derefter. Reelt betød ændringen, at topskatteyderne fik omkring 70 kr. ekstra ud af de sidst tjente 1.000 kr.

For kontrolgruppen forblev marginals-katten stort set uændret, 42 pct. i 2009 mod 41 pct. efter.

I undersøgelsen fra Rockwool Fondens Forskningsenhed blev begge grupper bedt om at vurdere, hvor meget de fik i hånden af de sidst tjente 1.000 kr. – både før og efter skattereformen i 2010.

Den ene overraskelse var, at begge grupper havde en uændret opfattelse af, hvor stort et beløb det drejede sig om – før og efter reformen.

Gruppen af topskatteydere vurderede således uændret, at de fik omkring 460 kr. i hånden af de sidst tjente 1.000 kr. Kontrolgruppen vurderede, at de fik omkring 515 kr. ud af det, både før og efter 2010.

Den anden overraskelse var, at gruppen af topskatteydere både før og efter reformen overvurderede størrelsen af det beløb, de kunne disponere over efter træk i skat af de sidst tjente 1.000 kr. For topskatteydere burde beløbet have ligget omkring 370 kr. før reformen og omkring 440 kr. efter.

Det kan ikke udelukkes, at årsagen til den lavere marginals-kats manglende effekt på sort arbejde i gruppen af topskatteydere er drevet af manglende kendskab til egen marginals-kat i almindelighed og betydningen af skattereformen i særdeleshed.

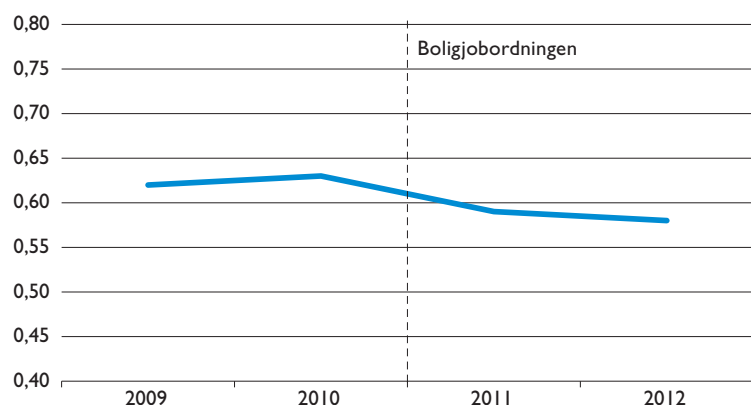
Hvis du tjener 1.000 kr. ekstra, hvor meget ender du så med selv at have i hånden efter skat?

	2009	2010	Forskel
Lavere marginals-kat	455 kr.	460 kr.	5 kr.
Samme marginals-kat	513 kr.	516 kr.	3 kr.

Boligjobordning – ingen tydelig effekt på sort arbejde

FIGUR 6

Andel håndværksuddannede mænd, der har arbejdet sort i løbet af året, 2009-2012

Note: Stikprøven er taget blandt mandlige håndværkere i alderen 18-45 år med en indkomst i 2007 mellem 250. og 450.000 kr.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Mellem 2009 og 2012 skete der et mindre fald i andelen af håndværkere, der arbejder sort.

Skattefradraget, der i 2011 skulle fremme beskæftigelsen inden for bygge og anlæg, service i private hjem og lignende, er blevet brugt flittigt, og alene i 2012 blev ordningen benyttet af over en halv million skatteydere. Ordningen kan således meget vel have øget indtjeningen og beskæftigelsen inden for de udvalgte erhverv. Til gengæld ser der ikke ud til at have været nogen sidegevinst i forhold til det sorte arbejde. Ordningen har ikke haft nogen synlig effekt på omfanget af sort arbejde.

Det viser en analyse fra Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Skattefradraget kom med den såkaldte boligjobordning. Fra midten af 2011 blev det muligt at få skattefradrag for lønudgifter til istandsættelse, vedligeholdelse og rengøring af helårsboliger. For hver voksen skatteyder i en bolig har man siden kunnet fradrage 15.000 kr., når det kunne dokumenteres, at pengene var gået til rengøring, håndværkertimer eller havarbejde.

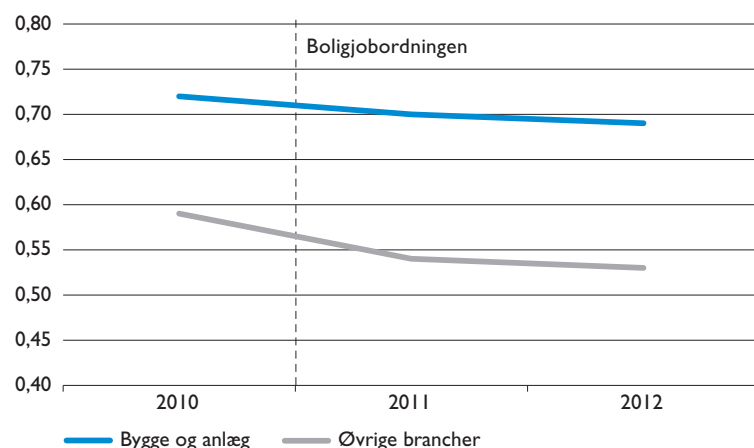
Ændringen betød, at prisen på hvidt arbejde inden for disse brancher blev lavere, hvilket gjorde gevinsten ved at købe sort arbejde mindre. Der har derfor været en vis forhåbning om, at ordningen ville mindske det sorte arbejde.

Det tyder imidlertid ikke på, at reformen har haft en sådan effekt. I udgangspunktet kunne det ellers godt se sådan ud. Som det fremgår af figur 6, er der i perioden efter boligjobordningens indførelse rent faktisk sket et mindre fald i andelen af håndværkere, der arbejder sort: Mens 63 pct. arbejdede sort i 2010, var der tale om 59 pct. i 2012.

Effekten forsvinder dog stort set, hvis man deler håndværkerne op i to relevante grupper, nemlig dem, der arbejder inden for bygge og anlæg, og dem, der arbejder inden for andre brancher. Det er nemlig håndværkere inden for bygge og anlæg, som især må forventes at blive påvirket af skattefradraget, idet omkring 94 pct. af fradragene er faldet inden for kategorien vedligeholdelse af egen bolig. Forventningen er, at disse håndværkere øger deres formelle arbejdsudbud og sænker deres sorte arbejdsudbud i højere grad end i andre brancher.

FIGUR 7

Andel håndværksuddannede mænd, der har arbejdet sort i løbet af året, fordelt på branche, 2010-2012

Note: Stikprøven er taget blandt mandlige håndværkere i alderen 18-45 år med en indkomst i 2007 mellem 250. og 450.000 kr. Udbyderne er fordelt på brancher efter deres officielle branchetilknytning.

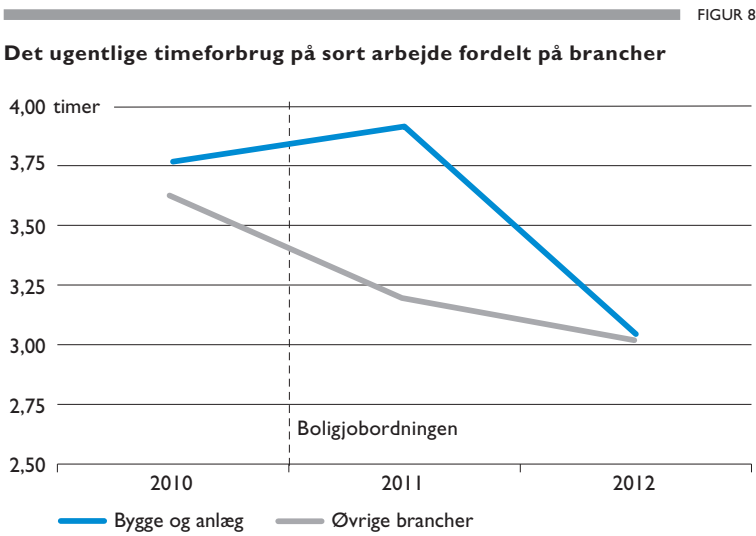
KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Faldet i deltagelse i sort arbejde er sket blandt alle håndværkere – både inden for bygge og anlæg og inden for de andre brancher.

Som det fremgår af figur 7, er dette ikke sket. Det viser sig, at faldet i deltagelse i sort arbejde er sket blandt alle håndværkere, både inden for bygge og anlæg og inden for de andre brancher.

Faktisk har netop de områder, som var målet for boligjobordningen, på ingen måde tabt markedsandele inden for den sorte sektor. Således tegnede bygge og anlæg samt rengøringsbranchen sig for 68 pct. i 2009 mod 70 pct. i 2012. Stigningen er dog ikke statistisk signifikant, men tilbage står, at de støttede brancher mindst har fastholdt den relative andel af det sorte arbejde.

Betrakter vi timeforbruget på sort arbejde i figur 8 ser vi et fald for begge branchegrupper. I 2010 lå begge grupper på 3 timer og 45 minutter og i 2012 omkring 3 timer.

Faldet i det ugentlige timeforbrug på sort arbejde er set over perioden 2010-2012 ens for bygge og anlæg og gruppen af øvrige brancher.

TABEL I

Udviklingen i den sorte deltagelse efter udbyderens sorte branchetilhørsforhold

	2009	2010	2011	2012
Bygge og anlæg samt rengøring	68	68	68	70
Øvrige, bl.a. autoreparation	32	32	32	30

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Hvad er sort arbejde?

Sort arbejde er produktive – og i sig selv lovligt – økonomiske aktiviteter, der burde beskattes, men som ulovligt ikke bliver det, fordi køber og sælger er enige om, at sælger ikke indberetter det til skattevæsenet.

Illegale aktiviteter som rufferi og salg af narkotika og våben indgår ikke som en del af det sorte arbejde.

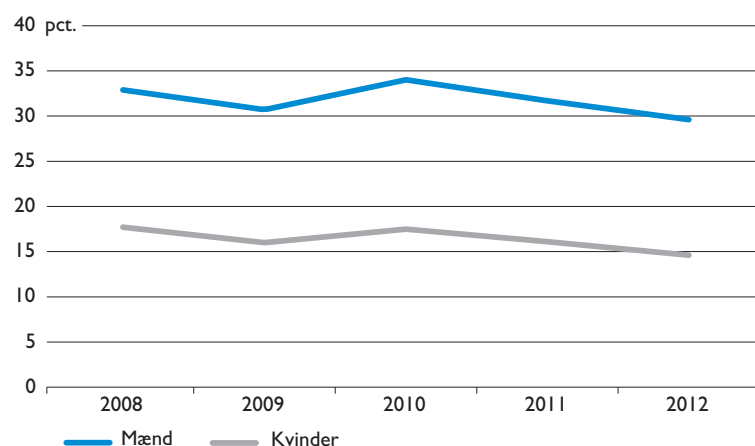
Skattesnyd, hvor køberen betaler fuld pris, og indkomsten alligevel ikke opgives, er heller ikke sort arbejde. Det kan fx dreje sig om kioskejeren,

der ikke slår et salg ind på kasseapparatet, men hvor køberen alligevel betaler fuld pris.

Sort arbejde skal betragtes som en fællesbetegnelse for sorte aktiviteter. Sorte aktiviteter omfatter sort arbejde og sorte handler. Betalingen for sorte aktiviteter kan enten foregå kontant eller ved en byttehandel – fx når blikkenslageren klarer malerens sanitet på badeværelset, mens maleren giver blikkenslagerens stuer en omgang maling.

Krise eller ej – de samme arbejder sort

FIGUR 9
Frekvens af sort arbejde, kønsfordelt, 2008-2012

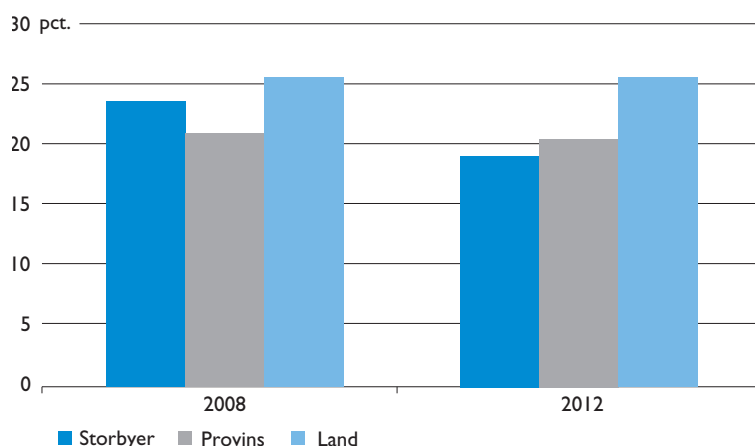

Note: Tal for 2008 stammer fra en særkørsel på data indsamlet i efteråret 2008.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Mænd arbejder i højere grad sort end kvinder. Knap hver tredje mand arbejder sort i 2012, mens det kun gælder for godt hver sjette kvinde. Billedet var stort set det samme i 2009.

FIGUR 10
Frekvens af sort arbejde, bopælsfordelt

Anm.: Storbyer dækker over København, Aarhus, Odense og Aalborg. Provins indeholder byer med mellem 5.000 og 99.999 indbyggere, Land er byer med under 5.000 indbyggere. Tal for 2008 stammer fra en særkørsel på data indsamlet i efteråret 2008.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Personer med bopæl i storbyer arbejder mindre sort efter krisen. I storbyerne arbejdede næsten hver fjerde sort i 2008, mens det gælder for knap hver femte i 2012.

En krise fører ikke til den store udskiftning blandt dem, der arbejder sort i Danmark. Gruppen af mennesker, der arbejder sort, har i dag samme karakteristika som før krisen: De er i særlig grad unge og yngre mænd. Kun personer med en lang videregående uddannelse arbejder markant mindre sort end andre.

Det viser en analyse af de demografiske data i forlængelse af, at en gruppe på 1.920 personer i hvert af årene 2009 til 2012 er blevet spurgt om deres deltagelse på det sorte arbejdsmarked.

Rockwool Fondens Forskningsenhed har gennem næsten to årtier undersøgt det sorte arbejde, og til alle tider har billedet været det samme i forhold til køn: Langt flere mænd end kvinder arbejder sort. Det har ikke ændret sig under krisen. Således arbejder knap hver tredje mand sort i 2012, mens kun godt hver sjette kvinde gør det samme.

Især unge og yngre

Heller ikke i forhold til alder er der sket en ændring i løbet af krisen i forhold til at arbejde sort. Det er, før som nu, primært de unge, der arbejder sort. Det ses blandt de 18-29-årige, hvor 41 pct. angiver at have arbejdet sort, mens det samme kun er tilfældet for 12 pct. af de 60-74-årige i 2012. Det samme billede kunne ses i 2008.

I forhold til uddannelse er det – ikke overraskende – i særlig høj grad mennesker med en erhvervsfaglig baggrund, der arbejder sort. Omkring hver fjerde med erhvervsfaglig uddannelse – 29 pct. i 2008, 27 pct. i 2012 – arbejder sort.

For andre uddannelsesretninger gælder det, at ca. hver femte svarer, at han eller hun har arbejdet sort inden for det seneste år. Der er dog en enkelt undtagelse, nemlig mennesker med lang videregående uddannelse. Blandt disse angiver 15-16 pct., at de har arbejdet sort.

Fald i storbyerne

Det sorte arbejde er i løbet af kriseårene blevet noget mindre udbredt i landets fire største byer – København, Aarhus, Odense og Aalborg. I disse byer arbejdede knap

hver fjerde sort i 2008, mens andelen i 2012 var faldet til knap hver femte.

Det er fortsat på landet – defineret som byer med under 5.000 indbyggere – at det sorte arbejde er mest udbredt. I 2008 såvel som i 2012 er det hver fjerde person på landet, der udfører sort arbejde. Tilsvarende er hyppigheden af sort arbejde ikke faldet i provinsbyerne. Faktisk er det kun i storbyerne, at hyppigheden af sort arbejde er faldet.

Data

Undersøgelsen bygger på fire dataindsamlinger – i form af telefoninterviews i 2009, 2010, 2011 og 2012.

Data er indsamlet som et panel, således at den samme person blev ringet op i 2009, 2010 osv. De samme respondenter kan derfor indgå op til fire gange.

Der er interviewet 1.920 forskellige personer i alderen 15-76 år over de fire år.

Alle beregninger er vægtet, så frekvenserne er repræsentative for den danske befolkning i det givne år. Dermed er resultaterne for hvert år sammenlignelige med de øvrige år.

Tal for 2008 stammer fra en særkørsel på data indsamlet i efteråret 2008.

TABEL 2

Frekvens af sort arbejde, aldersfordelt, pct.

	2008	2012
18-29 år	39	41
30-39 år	29	25
40-49 år	23	23
50-59 år	19	13
60-74 år	12	12
Gennemsnit	24	22

Note: Tal for 2008 stammer fra en særkørsel på data indsamlet i efteråret 2008.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Unge arbejder mere sort end ældre, og billedet er stabilt hen over kriseårene. Blandt de 18-29-årige arbejder 41 pct. sort i 2012, mens det samme gælder for 12 pct. blandt de 60-74-årige.

TABEL 3

Frekvens af sort arbejde, uddannelsesfordelt, pct.

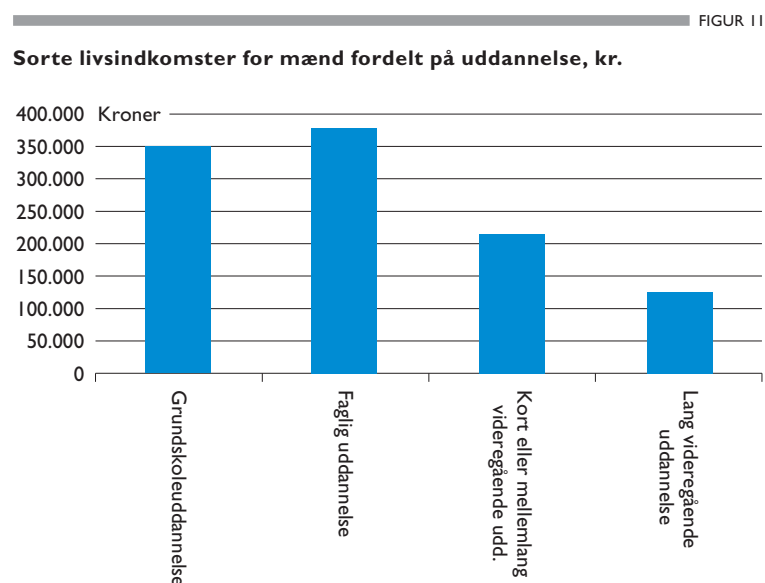
	2008	2012
Grundskole og gymnasial	23	20
Erhvervsfaglig	29	27
Kort videregående	25	20
Mellemlang videregående	23	21
Lang videregående	15	16
Gennemsnit	24	22

Note: Tal for 2008 stammer fra en særkørsel på data indsamlet i efteråret 2008.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Alle uddannelsesgrupper er repræsenteret, men det er de erhvervsfagligt uddannede, der hyppigst udfører sort arbejde. Det gælder for 27 pct. i 2012. Modsat er mennesker med en lang videregående uddannelse mindre tilbøjelige til at arbejde sort. Kun 16 pct. af disse svarer i 2012, at de har arbejdet sort det seneste år.

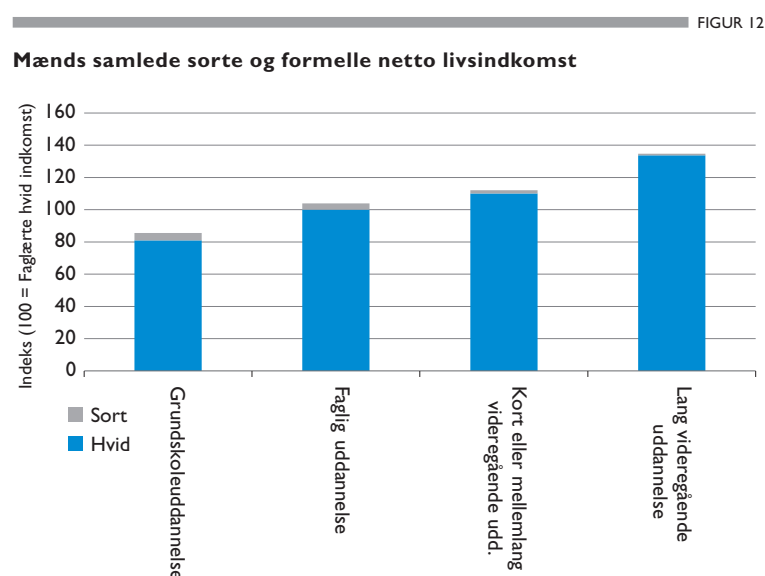
Markant højere sorte livsindkomster til faglærte og ufaglærte mænd

Anm: Livsindkomsterne er opgjort i 2004-kr. og opregnet til 2012-kr. ved brug af Statens satsreguleringsprocent.

KILDE: DANSKERNES SORTE LIVSINDKOMST, ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Ufaglærte og faglærte har i gennemsnit en sort livsindkomst, der er markant højere end hos andre faggrupper.

Anm: Livsindkomsterne er opgjort i 2004-kr. og opregnet til 2012-kr. ved brug af Statens satsreguleringsprocent. Ved de hvide indkomster er der tale om disponible indkomster, dvs. indkomster efter skat.

KILDE: DANSKERNES SORTE LIVSINDKOMST, ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

De sorte indkomster er ikke for alvor nok til at påvirke indkomstfordelingen i samfundet.

I løbet af et helt arbejdsliv har faglærte og ufaglærte mænd en langt højere sort indkomst end andre. For hver krone, en mand med en lang videregående uddannelse har i sort livsindkomst, tjener de ufaglærte og faglærte det tredobbelte – altså tre kroner.

Det viser en ny analyse fra Rockwool Fondens Forskningsenhed. Den bygger på data fra 24 surveyundersøgelser foretaget i perioden 1996-2009. Analysen tager for første gang nogensinde fat på spørgsmålet om, hvad sort arbejde betyder for menneskers disponible livsindkomst.

Resultatet er dobbelt. På den ene side kan man ikke komme uden om, at der er store forskelle på, hvad man tjener sort i løbet af et liv. På den anden side er forskellene ikke store nok til for alvor at påvirke indkomstfordelingen i samfundet.

Som det fremgår af figur 11, tjener både faglærte og ufaglærte mænd i gennemsnit omkring 375.000 kr. sort i løbet af et arbejdsliv, mens de, der har en lang videregående uddannelse, har en gennemsnitlig sort livsindkomst på omkring 125.000 kr.

At der er denne forskel på den sorte indkomst på tværs af uddannelsesniveauer har været et gennemgående træk i alle årene. Specielt yngre faglærte og ufaglærte arbejder sort – hvad enten der er tale om havearbejde, at lægge en terrasse eller bygge et redskabsskur.

Billedet i forhold til kvinders sorte arbejde er noget anderledes. Det viser sig nemlig, at kvinders sorte livsindkomst i store træk er uafhængig af uddannelsesniveauet.

De, der i løbet af arbejdslivet tjener mest sort, er ufaglærte: Kvinder, der alene har en grundskoleuddannelse, har i løbet af arbejdslivet en sort indkomst på 100.000 kr. Kvinder med en lang videregående uddannelse tjener en smule mindre, nemlig 85.000 kr.

Lille betydning for gennemsnitlig indkomst

Datamaterialet bag analysen er stort. De nævnte 24 surveyundersøgelser har i alt givet anledning til 18.151 besvarelser. Blandt disse har godt hver femte svaret, at de har arbejdet sort – eller udvekslet ven-netjenester – inden for det seneste år. De

fleste har også kunnet angive en sort time-løn og en gennemsnitlig sort arbejdsuge.

Alle disse oplysninger indgår i denne analyse. På tværs af undersøgelserne er befolkningen blevet delt op i køn, uddannelsesniveau og aldersintervaller, hvilket har skabt mulighed for at beregne den samlede sorte livsindkomst.

Mens der altså, som det fremgår ovenfor, i kroner og ører er forskelle på, hvad især mænd tjener sort i løbet af et liv, har disse forskelle kun marginal betydning for den samlede disponible livsindkomst, altså hvad man har i hånden gennem livet efter skat.

Som det fremgår af figur 12, rækkes der ikke ved billedet af, at der – i forhold til livsindkomst – er store forskelle på, hvad uddannelsesgrupperne tjener.

Ufaglærte tjener mindst – universitetsuddannede mest.

Men på marginalen sker der altså noget. Som bekendt er det relativt sent i livet, at mennesker med en lang videregående uddannelse for alvor begynder at tjene penge.

Kigger man alene på den formelle disponible indkomst, skal en mandlig akademiker i gennemsnit fylde 35 år, før han – alt i alt – har haft samme disponible indkomst som en faglært. Men tager man højde for den sorte indkomst – der i særlig grad falder hos yngre faglærte – går der yderligere to år, før akademikeren sammenlagt har tjent mere end den faglærte.

Samme billede kan også illustreres på en anden måde: På det formelle marked tjener en mandlig akademiker i gennemsnit 34 pct. mere efter skat end en håndværker i løbet af livet. Hvis man tager højde for sorte indkomster, bliver forskellen mindre. I den situation falder akademikerens merindkomst til 30 pct.

Stor betydning for dem, der arbejder sort

Fremstillingen oven for bygger på gennemsnittet for hele befolkningen, dvs. både dem, der arbejder sort, og dem, der ikke gør det. Indsnævrer vi nu interessen til alene at omfatte dem, der rent faktisk arbejder sort, ændres billedet af det sorte arbejdes betydning for livsindkomsterne.

For det første fremgår det af figur 13, at der nu er tale om væsentligt større beløb set over livet. Den sort arbejdende ufaglærte har således en sort livsindkomst på næsten 1,2 mio. kr. og den faglærte på næsten 1,1 mio. kr. Også for de relativt få med en langvarig videregående uddan-

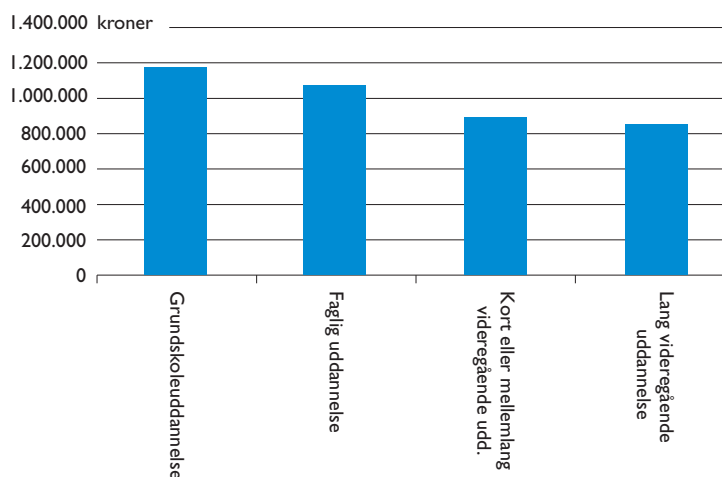
nelse, der arbejder sort, er der noget at hente: godt 800.000 kr.

Hvor meget den disponible livsindkomst øges i procent, fremgår af figur 14. For den ufaglærte, der beslutter sig for at arbejde sort, stiger den gennemsnitlige disponible indkomst med 15 pct., for den faglærte med 11 pct. og for den med lang videregående uddannelse med godt 7 pct.

Dette ændrer ikke ved den overordnede konstatering af, at de sorte indkomster ikke afgørende rykker indkomstfordelingen mellem de forskellige uddannelsesgrupper.

Dog er afkastet af uddannelse noget mindre for folk, der arbejder sort, end for folk som kun arbejder hvidt.

FIGUR 13
Sort livsindkomst for dem, der arbejder sort

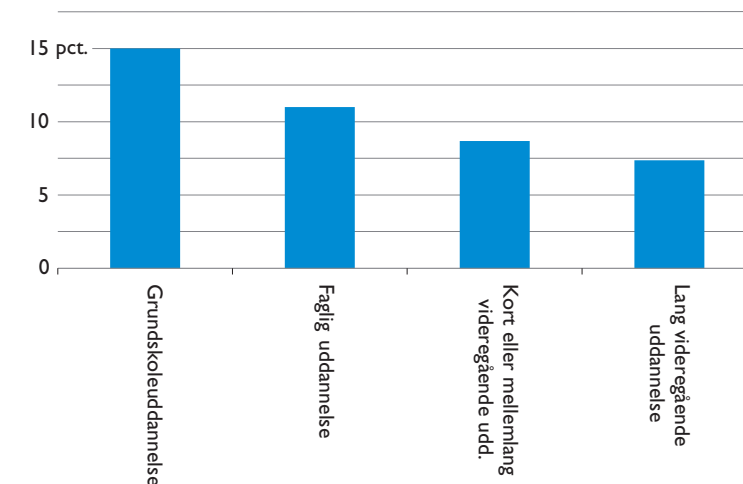

Anm: Livsindkomsterne er opgjort i 2004-kr. og opregnet til 2012-kr. ved brug af Statens satsreguleringsprocent.

KILDE: DANSKERNES SORTE LIVSINDKOMST, ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Snævrer billedet ind til kun at omfatte dem, der faktisk arbejder sort, stiger de sorte livsindkomster betragteligt.

FIGUR 14
Hvor meget øger den gennemsnitlige sort arbejdende sin nettolivsindkomst?

Anm: Livsindkomsterne er opgjort i 2004-kr. og opregnet til 2012-kr. ved brug af Statens satsreguleringsprocent.

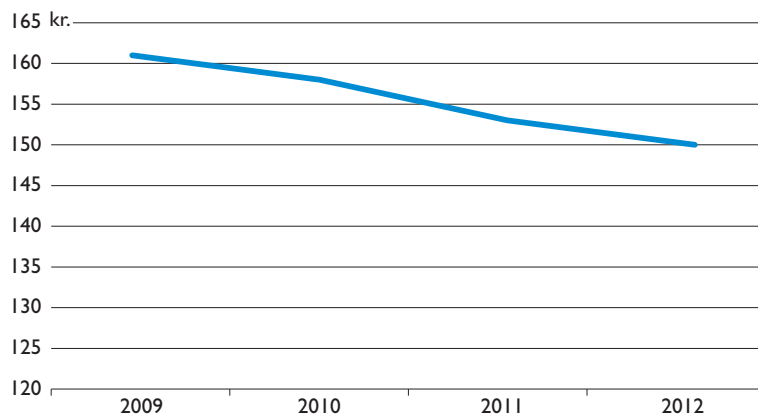
KILDE: DANSKERNES SORTE LIVSINDKOMST, ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED

Blandt dem, der er aktive på de sorte arbejdsmarkeder, er det de ufaglærte der procentvis øger deres disponible livsindkomst mest.

Sort timeløn er faldet under krisen

FIGUR 15

Realtimeløn for sort arbejde, 2009-2012

Anm: Timelønningerne er i 2012-kr. og oplyst som mediantimelønnen. Sammensætningsproblemer bevirker, at sammenlignelige oplysninger ikke kan gives for 2008.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED.

Timelønnen for sort arbejde er faldet gennem krisen. Således kostede én sort arbejdstime typisk 161 kr. i 2009, mens man i 2012 måtte slippe 150 kr.

Det er ikke kun i den hvide økonomi, at krisen har sat sine spor. Også på det sorte marked har den økonomiske afmatning tilsyneladende haft sin effekt i form af et vigende lønniveau i perioden 2009-2012.

Det viser analysen af sort arbejde, som Rockwool Fondens Forskningsenhed har gennemført. I hvert af årene 2009-2012 har 1.920 repræsentativt udvalgte borgere svaret på, om de har udført sort arbejde, og – såfremt de har gjort det – hvad de fik for det.

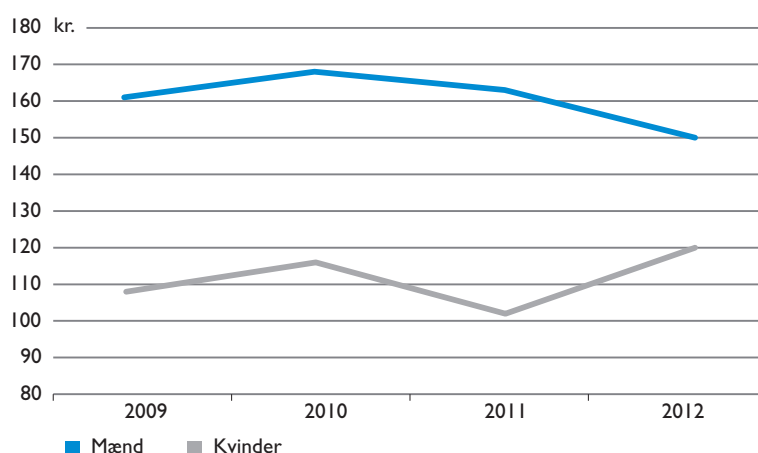
Som det fremgår af figur 15, er time-lønnen faldet gennem perioden. Hvor niveauet typisk var 161 kr. i 2009, faldt løn-
nen til 150 kr. i 2012.

Denne faldende tendens stemmer overens med det, man umiddelbart ville forvente under en krise. Under en krise er efterspørgslen efter varer og tjenester relativt lav, hvilket umiddelbart også forventes at gælde den sorte del af økonomien.

Derudover er det også sandsynligt, at udbuddet af sort arbejdskraft stiger – fordi nogle søger mod det sorte arbejdsmarked, når det bliver sværere at finde arbejde nok på det hvide. Hvis udbuddet er stort, vil prisen falde.

FIGUR 16

Realtimeløn for sort arbejde, kønsfordelt, 2009-2012

Anm: Timelønningerne er i 2012-kr. og oplyst som mediantimelønnen. Sammensætningsproblemer bevirker, at sammenlignelige oplysninger ikke kan gives for 2008.

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED.

Gennem krisen er løngabet mellem mænd og kvinder mindsket fra 53 kr. i 2009 til 30 kr. i 2012.

Kvindens sorte timeløn er steget

Faldet i timeprisen er dog ikke jævnt fordelt. Kvinder, der arbejder sort, har gjort det til en stigende timepris i samme periode. Mens kvinder i 2009 typisk fik 108 kr. i timen, så var prisen steget til 120 kr. i 2012. Denne lønstigning påvirker dog ikke det samlede billede meget, da kun relativt få kvinder arbejder sort. Selvom mænd altså fortsat tjener mere end kvinder, så er løngabet mellem kønnene blevet mindsket under krisen – fra 53 kr. i timen i 2009 til 30 kr. i 2012.

Stigende sort løn til håndværkere

Ligesom timelønnen gennem krisen har været stigende for kvinder, så har det samme gjort sig gældende for dem, der har en erhvervsfaglig uddannelse – fx håndværkere.

Mens håndværkerne i 2009 typisk fik

161 kr. i timen, var lønnen steget til 175 kr. i 2012.

Modsat er det gået for dem, der har grundskole eller gymnasium som højeste gennemførte uddannelse. Deres løn er faldet fra 129 kr. i timen i 2009 til 120 kr. i 2012.

Det betyder, at løngabet mellem de to grupper er blevet større i perioden. Det var således 32 kr. i 2009, mens det var steget til 55 kr. i 2012.

Den typiske timeløn for sort arbejde, kr.

	2009	2012
Grundskole/gymnasial uddannelse	129	120
Erhvervsfaglig uddannelse	161	175

Anm: Timelønningerne er i 2012-kr. og oplyst som mediantimelønnen

KILDE: ROCKWOOL FONDENS FORSKNINGSENHED.

Håndværkere har sat timeprisen op under krisen. I forhold til andre, der kun har grundskole eller gymnasium bag sig, er løngabet blevet større. Mens forskellen var 32 kr. i 2009, var den i 2012 steget til 55 kr.

Typisk = median

At en timeløn *typisk* udgør x kr. betyder, at x er medianen, altså den midterste værdi i lønfordelingen.

Man kunne alternativt have betragtet gennemsnitslønnen, der også er et udtryk for middeltendensen. Problemet med gennemsnittet er dog, at det er følsomt over for ekstreme værdier i datasættet. Der er grænser for ekstremerne i nedadgående retning – man kan ikke tjene mindre end 0 kr. – men ikke i opadgående. Melder én person at tjene 2.000 kr. i timen, vil det trække gennemsnittet en del op. Men medianværdien bliver ikke påvirket. Derfor er medianen et mere stabilt udtryk for middeltendensen end gennemsnittet.

Brugen af BoligJobordningen

TABEL 5

Fradragsberettigede servicefradrag

	2011	2012
Antal personer	342.270	516.790
Servicefradrag, mia. kr.	3,3	5,3
Skatteværdi af fradrag, mia. kr. (umiddelbart mindre provenu)	1,1	1,7

KILDE: WWW.SKMDK

TABEL 6

Fordeling af servicefradraget på fradragskategorier (pct.)

	2011	2012
Rengøring	1,5	1,8
Børnepasning	0,2	0,1
Havearbejde	3,7	3,3
Vinduespudsning	1,1	1,3
Vedligeholdelse	93,6	93,5
I alt	100,0	100,0

KILDE: WWW.SKMDK

Tabel 5 giver et overblik over nogle væsentlige data vedrørende fradragene som følge af BoligJobordningen for årene 2011, hvor ordningen trådte i kraft den 1. juni, og for 2012, idet tal for 2013 endnu ikke foreligger fra SKAT.

Det fremgår af tabellen, at 342.000 benyttede sig af ordningen i 2011 mod 517.000 i 2012, hvor ordningen var fuldt indfaset. Det afspejles også i fradragenes størrelse, der stiger fra 3,3 mia. kr. i 2011 til 5,3 mia. kr. i 2012 (løbende priser).

Omregnet til skatteværdien af fradragene var der en vækst fra 1,1 mia. kr. i 2011 til 1,7 mia. kr. i 2012. I dette beløb er ikke medregnet de dynamiske effekter af reformen i form af øget indkomstdannelse hos leverandørerne af de fradragsberettigede ydelser samt et øget momsgrundlag og dermed et øget beskatningsgrundlag.

Tabel 6 giver en fordeling på fradragskategorier. Det ses af tabellen, at fradragene i forbindelse med vedligeholdelse af boligen med knap 94 pct. af det samlede fradrag udgør den helt dominerende kategori i begge år.

Udvalgt litteratur med forskning i det sorte arbejde 2010-14 udgivet af Rockwool Fondens Forskningsenhed

Feld, Lars og Claus Larsen. 2012. *Sort arbejde i Tyskland*. Odense: Syddansk Universitetsforlag og Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Feld, Lars og Claus Larsen. 2012. *Un-declared Work, Deterrence and Social Norms: The Case of Germany*. Berlin. Heidelberg: Springer Verlag.

Feld, Lars og Claus Larsen. 2012. *Das Ausmass der Schwarzarbeit in Deutschland*. Odense: Syddansk Universitetsforlag og Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Hvidtfeldt, Camilla, Bent Jensen og Claus Larsen. 2010. *Danskerne og det sorte arbejde*. Odense: Syddansk Universitetsforlag og Rockwool Fondens Forskningsenhed. (denne bog indeholder en kommenteret forskningsoversigt over området sort arbejde og skatteunddragelse).

Leth-Petersen, Søren og Peer Ebbesen Skov. 2014. *Does the marginal tax rate affect activity in the informal sector?* Syddansk Universitetsforlag og Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Skov, Peer Ebbesen. 2014. *Danskernes sorte arbejde under krisen 2009-2012*. Syddansk Universitetsforlag og Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Skov, Peer Ebbesen. 2014. *Danskernes sorte livsindkomster*. Syddansk Universitetsforlag og Rockwool Fondens Forskningsenhed.

Resultaterne oven for er formidlet i nyhedsbreve fra maj 2010, juni 2012 og maj 2014.

SORT ARBEJDE

– sort på hvidt

Danskerne og det sorte arbejde
Camilla Hvidtfeldt, Bent Jensen og Claus Larsen

312 sider, rigt illustreret
i farver, indbundet
148,00 kr.

En samlet kortlægning af det sorte arbejde i Danmark, der bl.a. besvarer spørgsmålene:
Hvor stort er problemet? Hvem vinder? Hvem taber?

"...den nok mest omfattende undersøgelse af sin art i verden".
Skrev Berlingske Tidende

Rockwool Fondens Forskningsenhed – Syddansk Universitetsforlag

www.universitypress.dk

Skat og arbejdsudbud: Nye danske undersøgelser

Efter at det længe har været sparsomt med danske undersøgelser af sammenhængen mellem beskattningen af indkomst og befolkningens arbejdsudbud, er der i de senere år kommet flere meget vægtige analyser.

Der er almindelig enighed om, at omkostningerne ved at ændre økonomisk adfærd mere grundlæggende kan være betydelige. Skifte job, flytte til en anden landsdel og lignende, og derfor vil det dels tage tid fra en skatteændring gennemføres, til reaktionerne indfinder sig, dels skal skatteændringen være af en vis størrelse for overhovedet at give anledning til, at folk reagerer på den. De nye analyser bekræfter dette billede.

Effekten på det lidt længere sigt og arbejdskraftmobilitet

Tre analyser beskæftiger sig med effekten på det lidt længere sigt på arbejdsudbuddet.

I en undersøgelse af en række danske skattereformer fra perioden midt i 1980'erne og frem finder Kleven og Schultz en arbejdsudbudsreaktion, som er dobbelt så stor som i tidligere danske undersøgelser, men vel at mærke kun når skatteændringerne er store. De finder nogenlunde samme effekt, som man tidligere har fundet, når der er tale om mindre skatteændringer. En kraftig ændring i marginals-katten giver således en elasticitet af skattepligtige indkomster på knap 0,2, hvilket betyder, at hvis skatteyderen får lov at beholde en 1 pct. større andel af sin indkomst, så vil vedkommende på sigt øge sin indtjening med 0,2 pct. Den øgede indtjening kan både skyldes flere arbejdstimer, højere løn og mindre skattesnyd.

I en anden analyse, der fokuserer på jobmobilitet, og som tager eksplicit højde for, at incitamenterne til at ændre økonomisk adfærd også ændrer sig for skatteydere, som ikke umiddelbart bliver berørt af en skattelettelse, finder Kreiner, Munch og Whitta-Jacobsen en arbejdsudbudseffekt af tilsvarende størrelse. Endelig finder Kleven, Landais, Saez og Schultz, at den danske forskerordning med lav beskattning for tilflyttende eksperter har en betydelig effekt i forhold til at tiltrække højt lønnet arbejdskraft til Danmark.

Topskatteletterne fra 2010

Hovedelementet i skattereformen fra 2010, den såkaldte Forårspakke 2.0, var at sænke den højeste

marginalskat fra 63 til 56 pct. samt at hæve grænsen for, hvornår den højeste sats skal betales til 424.000 kr. Reformen sænkede også bundskatten, men ændringen var beskeden i sammenligning med nedsættelsen af topskatteprocenten.

I en undersøgelse af effekten af 2010-reformen det første år for de til skattevæsenet indberettede månedslønninger finder Kreiner, Leth-Petersen og Skov ingen effekt på arbejdsudbuddet for de 25 pct. bedst lønnede skatteydere, som havde størst fordel af reformen. Til gengæld var der en del, som fik indkomst optjent sidst i 2009 udbetalt i 2010. Tanken med skattenedsættelsen i 2010 var ellers, at de højt lønnede skulle tjene noget mere, enten ved at arbejde flere timer eller ved at arbejde mere produktivt. Dette skete altså ikke det første år med den lavere marginalskat.

Fremstillingen i dette nyhedsbrev viser så yderligere, at skatteletterne, der blev introduceret i 2010, heller ikke havde effekt på danskernes lyst til at arbejde sort de første tre år med lavere marginalskat.

Litteratur

Henrik Kleven og Esben Anton Schultz: Estimating Taxable Income Responses Using Danish Tax Reforms, publiceres i *American Economic Journal-Policy* i 2014.

Henrik Kleven, Camille Landais, Emmanuel Saez og Esben Anton Schultz. 2014. Migration and Wage Effects of Taxing Top Earners: Evidence from the Foreigners' Tax Scheme in Denmark. *The Quarterly Journal of Economics* (2014) 129 (1): 333-378.

Claus Thustrup Kreiner, Søren Leth-Petersen og Peer Ebbesen Skov. 2013. *Tax Reforms and Intertemporal Shifting of Wage Income: Evidence from Danish Monthly Payroll Records*. Rockwool Fondens Forskningsenhed, Study Paper no. 62.

Claus Thustrup Kreiner, Søren Leth-Petersen og Peer Ebbesen Skov. Year-End Tax Planning of Top Management: Evidence from High-Frequency Payroll Data, publiceres i *American Economic Review i P&P* i 2014.

Claus Thustrup Kreiner, Jacob Roland Munch og Jørgen Whitta-Jacobsen. Taxation and the Long Run Allocation of Labor. Publiceres i *Journal of Public Economic* i 2014.

Rockwool Fondens Forskningsenhed. Nyhedsbrev (ISSN 1396-1217) udgives for at informere offentligheden om resultaterne af den løbende forskning i Enheden.

Nyhedsbrevet er ikke ophavsretligt beskyttet og må frit citeres eller kopieres med fornøden kildeangivelse.